

Evolutie van de partijvoorkeur van het Belgische kiezerspubliek van 1968 tot 1971

---

door B. GIJS,
Direkteur INRA-instituut.

★

1. Inleiding.

Dit artikel steunt op een vrij beperkt feitenmateriaal. Tussen december 1967 en november 1971 werden door het INRA-instituut 13 enquêtes georganiseerd in opdracht van het *Het Laatste Nieuws*, waarvan de resultaten doorgans in deze krant verschenen zijn. Het gaat nochtans hoofdzakelijk over één enkele vraag, namelijk : « indien U vandaag zoudt moeten stemmen, voor welke van de onderstaande partijen zoudt U kiezen ? Zet een kruisje in het vak naast de partij van Uw keuze. (Indien U voor een bepaald kandidaat zoudt stemmen, noteer de partij waartoe hij behoort) ».

Anvullend werd een tweede, soortgelijke vraag gesteld maar dan over de vorige wetgevende verkiezingen.

De exploitatie-mogelijkheden van een dergelijke vraagstelling zijn uiteraard beperkt. Een beter inzicht in de motieven van de partijkeuze zou slechts mogelijk zijn indien het volledige interview aan dit onderwerp zou worden gewijd. Het enige wat met de antwoorden op de twee genoemde vragen kan worden gedaan is ze uit te splitsen volgens de sociaal-economische gegevens die tijdens de enquêtes eveneens over de ondervraagde personen worden geregistreerd en het gebruik van de resultaten om de voorspellingswaarde van enquêteresultaten te toetsen.

Deze tweede mogelijkheid, die door deze enquêtes wordt geboden heeft niet zoveel direkt belang, daar er weinig gebruik kan worden van gemaakt in de werkelijke politieke bedrijvigheid, maar is indirect wel interessant, omdat, als de toets positief uitvalt, daaruit blijkt dat de beschikbare methodes voldoende betrouwbaar zijn om er een meer intensief gebruik van te maken.

Op het zuiver technische vlak leren de antwoorden op de twee vragen ons bijgevolg dat voldoende betrouwbare schattingen en voorspellingen van het politieke gedrag mogelijk zijn.

Ook onze kennis van de politieke opinie van het belgische kiezerspubliek en van de diverse subgroepen ervan wordt door de twee eenvoudige vragen iets beter.

Zo wordt de grote stabiliteit van de partijvoorkeur van de belgische kiezers sterker belicht door de periodische enquêteresultaten dan door de echte verkiezingsuitslagen. Ook blijkt uit de resultaten van de enquêtes dat het kiezerspubliek slechts weinig en bovendien zeer traag reageert op politieke gebeurtenissen, feiten en stellingnamen. Wijzigingen in de partijvoorkeur doen zich voor als trage, brede golven die eerder optreden als het cumulatieve gevolg van een reeks gebeurtenissen dan als een onmiddellijke reactie op afzonderlijke gebeurtenissen. Wanneer de schommelingen in de partijvoorkeur parallel worden geïnterpreteerd met de politieke gebeurtenissen van een gegeven periode, kan men zich niet van de indruk ontdoen dat de meerderheid van de kiezers eerder reageert op een politieke sfeer dan op politieke feiten. Dit zou althans gelden in periodes waarin zich geen grote crisissen voordoen op gebieden die de kiezer nauw aan het hart liggen.

Ook op het politieke vlak heeft de verzamelde informatie een zeker belang. Niet alleen krijgt men een beter inzicht in de sociologische samenstelling van de kiezerskorpsen voor de diverse partijen, maar bovendien kunnen bepaalde hypothesen worden getoetst die werden opgesteld vanuit een analyse van de echte verkiezingsuitslagen. Een dergelijke analyse is inderdaad aan een aantal beperkingen onderworpen. Een eerste beperking is dat men slechts met de « saldi » van de verschuivingen rekening kan houden. De verkiezingsuitslagen geven geen informatie over wie naar welke partij is gegaan. Zo bleek bijvoorbeeld, bij een vergelijking van de verkiezingsuitslagen van 1968 met deze van 1965 dat de PVV/PLP praktisch hetzelfde percentage kiezers tot zich had getrokken in beide verkiezingen. Uit een uitsplitsing van de antwoorden op de eerste vraag met deze van de tweede vraag bleek nochtans dat precies de PVV de grootste uitwisseling had gekend. Van alle partijen had de PVV het grootste percentage van haar kiezers van 1965 verloren, maar daarentegen een even groot percentage kiezers aangetrokken die in 1965 voor een andere partij hadden gestemd.

De enquêteresultaten wijzen ook in een richting die niet overeenstemt met de hypothese dat de systematische afbrokkeling van de traditionele partijen, in het bijzonder van de CVP, het gevolg is van fundamentele permanent doorwerkende factoren en dat we bijgevolg te maken hebben met een proces dat onomkeerbaar zou zijn, indien er geen zeer fundamentele wijzigingen zouden plaatsgrijpen in de politieke structuur.

Vooraleer iets dieper in te gaan op deze drie soorten informatie, moet de onderzoeksmethode worden toegelicht.

2. Methode.

De twee vragen werden telkens gesteld in het raam van zogenaamde omnibusenquêtes. Dergelijke enquêtes worden om de 3 tot 4 maanden uitgevoerd door het INRA-instituut op telkens nieuwe steekproeven van 3.000 mensen uit de volwassen belgische bevolking. De steekproef zelf is een probabiliteitssteekproef, gestratificeerd volgens gemeentegrootte en gebied.

Grosso modo komt het er op neer dat eerst een toevalssteekproef wordt getrokken van gemeenten, met de mogelijkheid dat eenzelfde gemeente meermaals wordt getrokken en waarbij de probabilliteit dat een gemeente tot de steekproef behoort evenredig is met het aantal bewoners ervan.

Telkens een bepaalde gemeente getrokken wordt komt dit overeen met 8 interviews. De steekproef is bijgevolg « geclusterd » in clusters van 8. Dit cluster-effekt en de fout die daaruit kan voortvloeien speelt echter alleen maar voor de kleine gemeenten die slechts eenmaal worden getrokken.

Wanneer op die manier bekend is in welke gemeenten moet worden geïnterviewd en hoeveel interviews in iedere gemeente moeten worden uitgevoerd, worden de namen en de adressen van de te ondervragen personen uit de kiezerslijsten getrokken met een toevalssysteem.

De personen die weigeren ondervraagd te worden (ca. 10 % van de gekontakteerden) worden vervangen door de dichtst daarbij wonende persoon van hetzelfde geslacht en dezelfde leeftijd. In geval van afwezigheid van de te ondervragen persoon mag slechts tot de vervanging ervan worden overgegaan wanneer het oorspronkelijke adres driemaal zonder gevolg werd bezocht.

De grootste foutenbron bij het stellen van de vragen naar het kiesgedrag ligt echter in het grote percentage weigeringen op *deze* vraag te antwoorden. Van het aantal ondervraagde personen die wél bereid zijn de andere vragen van de vragenlijst te beantwoorden, zijn er telkens ca. 30 % die weigeren op de beide vragen naar de kiesintenties te antwoorden. Een analyse van de sociologische kenmerken van deze groep heeft uitgewezen dat dit een belangrijke systematische foutenbron is. Dit heeft tot gevolg dat de bruto frekwentiedistributies van de antwoorden op de vraag naar de kiesintenties wel zouden kunnen gebruikt worden om evoluties te onderzoeken, maar onbruikbaar zijn als voorspellers van de werkelijke verkiezingsuitslagen.

Het is mogelijk een ruwe schatting te maken van de grootte van de fout in de voorspelling, die wordt veroorzaakt door dit grote percentage weigeringen. De antwoordistributies van de vraag naar het kiesgedrag bij de laatste verkiezingen kunnen inderdaad worden vergeleken met de werkelijke uitslagen van deze verkiezingen. Afgezien van bepaalde factoren die ertoe leiden dat deze vergelijking niet helemaal opgaat, zoals het overliden van kiezers of het bewuste of onbewuste geven van verkeerde antwoorden, geeft een dergelijke vergelijking toch een idee van de grootte van de voorspellingsfouten.

TABEL I

Vergelijking tussen ongewogen en gewogen uitslagen van enquêtes, uitgevoerd door INRA en ASPEMAR in september/oktober 1971

	Ongewogen uitslagen INRA (N = 3155)	Ongewogen uitslagen INRA in % op aantal antwoorden (N = 2125)	Voorspelling ASPEMAR (1)	Voorspelling INRA (2)	Werkelijke verkiezingsuitslagen (3) 7 november 1971
	%	%	%	%	%
CVP	(18)	(27)			
PSC	(5)	(8)			
CVP + PSC	23	35	36	27,9	27,6
BSP + PSB	16	24	33	25,8	25,0
PVV/PLP	7	10	13	16,3	15,4
VU	7	11	8	10,9	10,1
FDf/RW	4	6	3	7,1	10,5
KP	1	1	2	3,1	2,9
Overige	1	1	7	—	—
Blanco	4	7	—	8,9	8,5
Weet niet	4	5	—	—	—
Weigeringen	33	—	—	—	—
Totaal	100	100	102	100	100

(1) Gepubliceerd in « Special », van 3 november 1971.

(2) Medegedeeld aan « Het Laatste Nieuws » op 3 november 1971.

(3) Voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers, op het totaal van kiezers die een stembrief hebben gedeponneerd.

Bovendien blijkt de afwijking tussen de verwachte resultaten en de enquêtegegevens vrijwel konstant te zijn. Dit maakt het mogelijk de bruto-resultaten te wegen met vaste coëfficiënten en aldus de voorspelling te verbeteren. De INRA-gegevens die periodisch in *Het Laatste Nieuws* en *Le Soir* verschijnen zijn op de hierboven beschreven manier gewogen. De verbetering van de voorspelling, dank zij de weging, komt duidelijk tot uiting in tabel I. Uit deze tabel blijkt dat alleen voor het FDF/RW een tamelijk grote fout werd gemaakt (— 3,4 %), maar dat de fout voor de andere partijen steeds kleiner is dan 1 %. Het succes van de FDF/RW werd nochtans voorzien, zoals blijkt uit de grafiek van de gewogen enquête-resultaten van februari 1968 tot november 1971. Vanaf oktober 1969

begint de FDF/RW-curve een stijgende lijn te vertonen. Het percentage dat in oktober 1971 werd geregistreerd, is bovendien het hoogste dat ooit voor de FDF/RW werd waargenomen. Daarbij dient opgemerkt dat de enquête van oktober 1971 ruim 3 weken voor de verkiezingsdatum werd gehouden.

De stellingname van P.H. Spaak in *Le Soir* en zijn optreden in het openbaar ten voordele van de FDF/RW zijn bijgevolg na de enquête gebeurd.

3. Resultaten.

Uit het voorgaande kan worden afgeleid dat de meting van de politieke voorkeur op een voldoende betrouwbare wijze kan geschieden, tenminste bij de ondervraagde personen die op de twee gestelde vragen antwoorden. Hoewel het vrij grote percentage weigeringen om op de twee vragen te antwoorden de steekproef scheeftrekt en aldus een weging noodzakelijk maakt om tot een redelijke voorspelling te komen, is in de groep van de personen die wél antwoorden geen enkele groep uit de bevolking *niet* vertegenwoordigd. Dit betekent dat de uitsplitsingen van de partijvoorkeur volgens de persoonlijke en sociaal- economische kenmerken van de ondervraagde personen het mogelijk maken zich een idee te vormen over de samenstelling van de diverse kiezersgroepen. Ook deze uitsplitsingen geven telkens dezelfde tendenzen weer. Zo blijkt telkens weer dat de vrouwelijke kiezers in het CVP/PSC kiezerspubliek de meerderheid vormen, terwijl voor de VU het tegenovergestelde waar is. Onbeslistheid inzake partijkeuze komt ook vaker voor bij de vrouwelijke kiezers dan bij de mannen.

Wat de leeftijd betreft, komt bij iedere enquête telkens weer tot uiting dat de VU en in geringere mate de PVV/PLP relatief meer jongere kiezers aantrekken dan de andere partijen, in de zin dat een groter percentage van hun kiezerspubliek door jongeren wordt gevormd.

Ook wat de gemeentegrootte betreft worden telkens weer dezelfde tendenzen waargenomen. Het FDF/RW, de PVV en in mindere mate, de BSP en de PSC vinden een groot deel van hun kiezers in de grote agglomeraties. De CVP daarentegen vindt bijna 90 % van haar kiezers buiten de 5 grote agglomeraties.

Wat vooral opvalt bij de vergelijking van de samenstelling van de diverse kiezersgroepen tussen de opeenvolgende enquêtes, is de grote stabiliteit van deze groepen. Dat bepaalde groepen op een zeker ogenblik systematisch naar een gegeven partij zouden overgaan (bv. middenstanders, arbeiders, jongeren, e.d.) werd nog nooit op een statistisch betrouwbare

manier waargenomen. De CVP en de BSP hebben in hun kiezerspubliek naar verhouding veel arbeiders en bedienden, terwijl de overige partijen meer aantrekkingskracht uitoefenen op intellectuelen, zelfstandigen en de hogere klassen van de bevolking in het algemeen. Wel is er sedert december 1969 een lichte tendens merkbaar volgens dewelke het FDF/RW en de VU een iets grotere penetratie zouden kennen in de meer volkse bevolkingsgroepen. Deze tendens blijft nochtans zeer licht en onder aanvaardbare statistische betrouwbaarheidsniveau's.

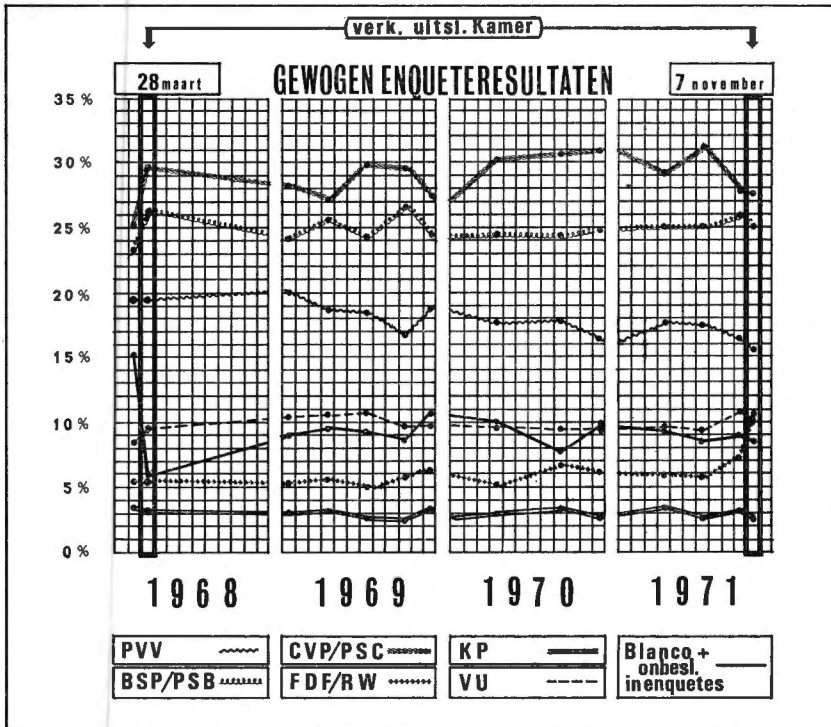
Een tweede, in de inleiding genoemde mogelijkheid tot analyse van de beperkte gegevens waarover wij beschikken gaat over de uitwisseling van kiezers tussen de partijen. De grote stabiliteit van de kiezersgroepen heeft echter tot gevolg dat de aantallen « vlottende kiezers » die in iedere enquête afzonderlijk worden bereikt, klein zijn. De huidige kiezerspublieken van de CVP/PSC en de BSP/PSB bestaan voor meer dan 80 % uit kiezers die reeds in 1968 voor deze partijen hebben gestemd. Voor de PVV is dit 75 %, voor de VU 65 % en voor de FDF/RW eveneens 60 %. Het aantal ondervraagde personen die een antwoord geven waaruit blijkt dat hun huidige partijvoorkeur verschillend is dan deze van 1968 is zelden groter dan 350, op een totaal van meer dan 2.000 geregistreerde antwoorden. Daar deze ondervraagden haast per definitie tot de vlottende massa behoren, zou het o.i. de moeite lonen een analyse uit te voeren op een gecumuleerde groep ervan uit verschillende enquêtes. Dit is mogelijk, omdat iedere enquête op een nieuwe steekproef wordt uitgevoerd, maar werd tot nu toe niet gedaan. Wel komt bij de vergelijking tussen de verschillende enquêtes tot uiting dat de overgangen van de ene partij naar de andere een min of meer vast patroon volgen. Zo verliest de CVP bijna uitsluitend kiezers ten gunste van de VU. Ex-CVP-kiezers die nu voor een andere partij stemmen dan de VU zijn uiterst zeldzaam. Tot in december 1969 hadden we bijna uitsluitend te maken met een éénrichtingsverkeer. De CVP verloor kiezers ten gunste van de VU, terwijl geen enkele VU-kiezer terugkeerde naar de CVP.

In de enquête van april 1970 werd voor het eerst een lichte tegenstroom waargenomen. In de enquêtes van september en december 1970 en van april en juli 1971 was het saldo van de uitwisseling tussen VU en CVP nul. Het aantal CVP-kiezers die van plan waren voor de VU te stemmen was toen even groot als het aantal VU-kiezers die voor de CVP zouden stemmen. Uit de enquêteresultaten van oktober 1971 bleek dat het evenwicht opnieuw was verbroken ten gunste van de VU.

De PSC verliest kiezers ten gunste van de BSP, van het FDF/RW en in mindere mate van de PLP. Met deze laatste partij is de uitwisseling in evenwicht.

In dit opzicht is het grote verschil tussen de VU en het FDF/RW, dat de eerstgenoemde partij haar nieuwe kiezers vooral recruteert bij de oude CVP-kiezers en bij de jonge kiezers, die voorheen nog niet hebben gestemd, terwijl de FDF/RW haar nieuwe kiezers recruteert in vrijwel alle andere partijen.

Dit laatste geldt eveneens voor de BSP/PSB, die het grootste percentage trouwe kiezers heeft, maar die een geringe uitwisseling kent met alle andere partijen.

Zowel uit de analyse van de uitsplitsingen van de kiesintenties volgens de sociaal-ekonomische kenmerken van de ondervraagden als uit de analyse van de overgangen tussen de partijen, komt hoofdzakelijk een zeer grote stabiliteit tot uiting. Dit is ook het geval wanneer gewoon de gewogen enquêteresultaten van de partijvoorkeur met elkaar worden vergeleken. In de grafiek die deze resultaten van 1968 tot 1971 weergeeft, worden de schommelingen een beetje overdreven voorgesteld om ze duidelijk te maken. Voor de PVV/PLP, bv., bedraagt het verschil tussen de gunstigste voorspelling (januari 1969) en de ongunstigste (oktober 1971) 4 %. Voor

de BSP/PSB is dit 2,5 %, voor de VU 2,4 %, voor het FDF/RW 2,1 % en voor de KP 0,8 %. Voor de CVP/PSC is de schommeling iets groter. Volgens de enquêteresultaten zou deze partij in februari 1968 slechts 25 % van de stemmen hebben behaald terwijl dit in juli 1971 ruim 31 % zou geweest zijn. Dit is een verschil van 6 %, wat echter, in vergelijking met schommelingen die in het buitenland worden waargenomen, nog gering te noemen is.

Deze stabiliteit maakt het uiteraard moeilijk een verband te leggen tussen het politieke gebeuren en de schommelingen in de partijvoorkeur. Occasionale peilingen over objecten uit de politieke aktualiteit (BTW, Grondwetsherziening, schoolpolitiek, e.d.) hebben trouwens aangetoond dat de grote meerderheid van de kiezers onvoldoende belangstelling hebben voor het normale politieke gebeuren, om snel op de politieke aktualiteit te kunnen reageren.

De eerste peiling na de verkiezingen van 1968 werd gehouden in januari 1969. Hieruit bleek dat de tendenzen die de verkiezingsuitslagen van maart 1968 henmerkten, verder doorliepen, met uitzondering van de PVV, waarvoor eerder een winnende tendens werd geregistreerd dan een verliezende. Is dit laatste te verklaren door het feit dat de Vlaamse PVV-afdelingen en -personaliteiten zich als zodanig meer hebben doen gelden na de verkiezingen van maart 1968? De analyse van de resultaten van deze peiling wees er inderdaad op dat het lichte winstcijfer dat uit de enquête kon worden afgeleid uitsluitend te danken was aan ondervraagden uit de nederlandstalige gewesten. Nochtans hadden niet alleen de Vlaamse PVV-volksvertegenwoordigers van het kiesarrondissement Brussel een « Verbond der Vlaamse PVV-afdelingen » in het leven geroepen (29 mei), maar ook de Vlaamse BSP voor het arrondissement Brussel had een eigen partijfederatie opgericht (9 juni). Het akkoord CVP-BSP over het regeringsprogramma (7 juni), het eerste kongres van het Rassemblement Wallon (9 juni), de indiening van een voorstel tot Grondwetsherziening bij de Senaat door Tindemans (17 oktober) e.d. hebben blijkbaar geen invloed uitgeoefend op de partijvoorkeur van de kiezers.

De resultaten van de peiling van april 1969 geven het volgende beeld :

- de PVV/PLP gaat wat achteruit
- de BSP/PSB lijkt lichtjes vooruit te gaan, terwijl de CVP/PSC-stemmen verder verminderen
- de VU en vooral het FDF/RW bevestigen hun overwinning van 31 maart 1968.

Hierbij dient nochtans opgemerkt dat de verschuivingen tussen januari 1969 en april 1969, behalve misschien voor de PVV/PLP, zeer gering zijn. Wanneer rekening wordt gehouden met het feit dat de peilingen telkens op totaal verschillende steekproeven worden gehouden, is de stabiliteit opvallender dan de verschuivingen. Het heeft bijgevolg weinig zin de politieke gebeurtenissen op te sporen die tussen januari en april 1969 een invloed zouden kunnen gehad hebben op de kiesintenties. De beschouwde periode wordt nochtans gekenmerkt door enkele belangrijke gebeurtenissen, vooral op het vlak van de communautaire problemen. Uit manifestaties blijkt dat de waalse beweging vorm aanneemt en vanuit de vlaamse hoek wordt gereageerd tegen de in de projecten voor Grondwetsherziening voorziene alarmprocedures.

De peiling van juli 1969 wijst op een steeds verdere vooruitgang van de VU. Uit een analyse van de overeenkomst tussen de antwoorden op de twee gestelde vragen blijkt dat dit vooral mag worden toegeschreven aan de partijvoorkeur van de ondertussen op kiesgerechtigde leeftijd gekomen kiezers.

Inderdaad, de resultaten bevestigen dat de uitwisseling tussen VU-kiezers en CVP-kiezers niet meer uitsluitend in de richting van de VU loopt. Het wordt dus meer een « uitwisseling » in de echte zin van dit woord. Dit blijkt o.a. uit de lichte toename van ondervraagden die blijf geven van de intentie voor de CVP/PSC te kiezen. Het verlies dat deze partij nog na de verkiezingen van 31 maart 1968 heeft gekend is in juli 1969 weer goedge maakt. Deze lichte winst is trouwens het begin van een trage maar zekere toename van kiesintenties ten gunste van de CVP/PSC, die tot juli 1971 zal duren.

Nochtans zijn er in de periode tussen april en juli 1969 weinig ophefmakende gebeurtenissen te noteren die deze kentering zouden kunnen verklaren. De regering heeft de maxima artsentarieven gepubliceerd, waartegen de federatie Henrard geprotesteerd heeft. Het artikel 38bis werd goedgekeurd door de Senaatscommissie, de kinderbijslagen en de pensioenen van arbeiders en bedienden werden verhoogd en de BTW-regeling werd door de Senaat aangenomen. Manifestaties en betogingen van partijen en drukkingsgroepen zijn meestal uitgemond in decentraliserende en federaliserende moties. Verder heeft Collard op 1 mei zijn oproep tot progressieve frontvorming gedaan, die een dag later door Houben van de CVP/PSC werd afgekeurd. In weerwil van al deze gebeurtenissen is opnieuw het verschil tussen de peilingsuitslagen van april en deze van juli bijzonder gering.

De peiling van oktober 1969 geeft de volgende resultaten :

- de PVV/PLP gaat verder achteruit,
- de BSP/PSB gaat lichtjes vooruit,

- de CVP/PSC blijft ongeveer op het peil van juli 1969,
- de vooruitgang die de VU sedert maart 1968 heeft gemaakt blijkt plots te zijn afgeremd.
- het FDF/RW boekt winst.

Samengevat kan worden gesteld dat de regeringspartijen het goedstellen, dat de VU niet verder meer vooruitgaat en dat het FDF/RW vooruitgang boekt « ten koste » van de PVV/PLP. In werkelijkheid blijkt uit de analyse van de resultaten dat de vermindering van de PVV/PLP-kiezers ten gunste van het FDF/RW gedeeltelijk gebeurt via de PSC-kiezers. Deze laatste partij wint inderdaad een aantal voormalige PLP-kiezers maar verliest er op haar beurt ten gunste van het FDF/RW. Gedurende de periode tussen juli en oktober 1969 is er niet zoveel gebeurd. De regering heeft de toepassing van de BTW verdaagd tot 1 januari 1971, de werkgroep Eyskens heeft voor de eerste maal vergaderd en het ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur werd in twee afzonderlijke departementen gesplitst.

De peiling van december 1969 geeft opnieuw een vermindering van stemmen ten voordele van de regeringspartijen. Dit gaat gepaard met een lichte vermeerdering voor alle andere partijen. Het verschil tussen de peilingsuitslagen van oktober en december is vrij groot, wanneer rekening wordt gehouden met de korthed van de periode tussen deze twee peilingen. Dat het kongres van de BSP/PSB haar akkoord met de 1-mei oproep van Collard heeft betuigd (14 december) en dat ACV-voorzitter Houthuys wel wil samenwerken met het ABVV voor de verwezenlijking van een aantal konkrete punten maar zich gekant heeft tegen ieder idee van versmelting, zal wel geen invloed hebben gehad op de gekonstateerde verschuivingen, daar de stellingname zelf in de vorige periode geen merkbare invloed schijnen te hebben uitgeoefend. De gedeeltelijke mislukking van de Werkgroep Eyskens, waarvan het eindverslag op 13 november werd gepubliceerd en die op 17 december uiteenging omdat er meningsverschillen bestonden over Brussel, heeft wellicht meer invloed gehad. Ondertussen zijn ook de pro-federalistische opvattingen van Spaak beter bekend geworden.

Uit het voorgaande kan de hypothese worden geformuleerd dat de verschuivingen in de kiesintenties, zoals ze door de enquêtes worden gemeten, sterk samenhangen met het slagen of niet slagen van de regering in het uitwerken van de door haar geprojecteerde plannen. De beperktheid van de resultaten waarover wij beschikken laat ons niet toe deze hypothese te bewijzen. Nochtans komen er uit de analyse van de schommelingen van de kiesintenties in functie van de politieke gebeurtenissen geen resultaten naar voor die tegen deze hypothese ingaan. In tijden van hoogconjunctuur,

wanneer zich op het materiële vlak geen grote problemen voordoen, schijnt het belgische kiezerskorps zich een nogal liberaal beeld van de ideale regering te vormen. Hoe minder een regering van zich laat horen, des te gunstiger wordt zij door de meerderheid van de kiezers gekwoteerd. Dit werd reeds opgemerkt aan de hand van resultaten van een iets uitgebreider onderzoek over de politieke houding van de belgische kiezers, dat ten tijde van de regering Lefèvre-Spaak werd uitgevoerd. Deze regering werd door een toenemend aantal kiezers met wantrouwen gadeslagen, omdat zij in zekere zin te « dynamisch » was, d.w.z. dat ze zich met teveel problemen wilde bemoeien waarvan de doorsnee-kiezer meende dat ze wel vanzelf naar de goede oplossing zouden evolueren.

De peiling van april 1970 wijst vooral op een toename van kiesintenties ten gunste van de CVP/PSC. Nochtans zijn de eerste vier maanden van het jaar 1970 niet zonder problemen verlopen. Binnen de regering hebben zich incidenten voorgedaan in verband met het geweigerde ontslag van Minister De Saeger en bovendien is het de periode van de stakingen in Limburg (mijnen en Ford Genk). Nochtans werd tijdens dezelfde periode een oplossing gevonden voor deze stakingen (sociaal programmatie-akkoord van 16 maart) en heeft de regering tijd gekregen om rustig aan de grondwetsherziening verder te werken.

Het aantal Hoven van Beroep werd van 3 op 5 gebracht, de Vrije universiteiten krijgen een nieuwe rechtspersoonlijkheid, met een tweeledige communautaire structuur, verder keurde de ministerraad een sociaal programma voor zelfstandigen goed en tenslotte versoepelde de Nationale Bank de kredietbeperking. Samengevat kan worden gezegd dat de regering, in weerwil van de grote problemen die zich tijdens de beschouwde periode voordelen, haar stabiliteit bewees. In het licht van de hypothese dat deze stabiliteit en een min of meer diskrete doeltreffendheid belangrijker zijn voor de meerderheid van de kiezers dan de inhoud van de stellingnamen en verwezenlijkingen zelf, kon een versterking van de regeringspartijen worden verwacht. Nochtans heeft dit blijkbaar alleen ten gunste van de CVP/PSC gespeeld. Het socialistische kiezerskorps varieert trouwens veel minder dan dat van de CVP/PSC.

Tussen de peiling van april 1970 en de volgende (september) ligt een vrij lange periode.

De overeenkomst tussen de resultaten is opnieuw zeer groot. Alleen voor het FDF/RW registreren we het hoogste cijfer wat tot dan toe werd genoteerd. Wat de andere partijen betreft is er nauwelijks beweging merkbaar. De toename van het aantal FDF/RW-stemmen blijkt dan ook vooral uit de groep van onbeslistenen te komen, die in december 1969 en april 1970 ruim 10 % bedroeg (samen met de bewuste blanco-stemmers) en in september 1970 nauwelijks 8 % bereikt.

Naast het voortzetten van de debatten van de grondwetsherziening wordt deze periode nochtans opnieuw gekenmerkt door het voortduren van de sociale onrust in Limburg.

Hoeveel de peilingsresultaten uiteraard slechts nationaal gelden, bevestigen de resultaten van de gemeenteverkiezingen van 11 oktober 1970 de tendenzen die uit de peilingen naar voor komen.

De peilingsresultaten van december 1970 bevestigen de verdere teruggang van de PVV/PLP, de relatief gunstige positie van de regeringspartijen en de stabilisering van het kiezerspercentage van de VU en het FDF/RW. De geleidelijkheid van de bewegingen in het kiezerskorps wordt hierdoor duidelijker. De debatten over de grondwetsherziening lopen gewoon verder, er gebeurt niets opzienbarends en de beroering aan de universiteiten in verband met de buitenlandse studenten en gastarbeiders heeft blijkbaar geen invloed op de kiesintenties. Het kalme jaareinde van 1970 werkt ten gunste van de regeringspartijen.

Vier maanden later (peiling van april 1971) is er niet veel veranderd in de partijvoorkeur van het belgische kiezerskorps. Ten opzichte van de verkiezingen van 31 maart 1968 kan alleen met zekerheid de achteruitgang van de PVV/PLP en de vooruitgang van het FDF/RW worden voorspeld.

In de daarop volgende periode, tot aan de peiling van juli 1971, wordt opnieuw een lichte vooruitgang van de CVP/PSC genoteerd en een stabilisering van de kiesintenties ten gunste van de andere partijen. Tijdens deze periode heeft het imago van Eyskens als mirakelman in het redden van de regeringscoalitie en het doordrukken van de grondwetsherziening een definitieve vorm aangenomen. Hoewel uit bijkomende peilingen is gebleken dat de grote meerderheid van de belgische kiezers helemaal geen idee hebben over de inhoud van de grondwetsherziening, blijkt dit imago ten gunste van de CVP te spelen. Deze partij krijgt in juli 1971 inderdaad het grootste percentage uitgedrukte kiesintenties van de hele peilingsreeks. Verder blijkt de uitwisseling tussen CVP en VU voor de eerste keer in evenwicht te zijn. Evenveel ex-VU-stemmers beweren nu voor de CVP te zullen stemmen als er CVP-kiezers zijn die verklaren nu voor de VU te zullen stemmen.

Volgens de hoger geformuleerde hypothese zou de gunstige positie van de regeringspartijen en vooral van de CVP in juli 1971 niet zozeer te danken zijn aan de inhoud van de verwezenlijkingen van de regering, met name in verband met de grondwetsherziening, maar vooral aan het imago van stabiliteit van de regering en het gevoel van zekerheid dat daaruit voortvloeit. Op het sociale en communautaire front is het heel kalm, de invoering van de BTW heeft niet de catastrofale gevolgen gehad die sommigen hadden voorspeld, ons land heeft geen merkbare last onderzonden van de internationale monetaire moeilijkheden en de dreiging van

een economische teruggang wordt blijkbaar niet door de meerderheid van de kiezers ervaren.

Naderhand zal door sommige kranten de beslissing van de regering om tot een vervroegde kamerontbinding over te gaan, met de daaruit voortvloeiende vervroegde verkiezingsdatum, worden toegeschreven aan de resultaten van de peiling van juli 1971. Hierover is ons echter niets bekend en het staat vast dat niemand van het instituut, dat de peilingen in opdracht van *Het Laatste Nieuws* en *Le Soir* heeft uitgevoerd, daarover werd giconsulteed. De verantwoordelijken van de reeks opiniepeilingen die hier worden beschreven zouden het trouwens niet hebben aangedurfd een gunstig advies te geven over vervroegde verkiezingen op grond van de peilingsresultaten van juli 1971, zonder eerst de reeds genoemde hypothese te toetsen over de oorzaken van de gunstige elektorale positie van de regeringspartijen. Indien het gevoel van stabiliteit en zekerheid, geschapen door de regering Eyskens inderdaad één van de belangrijkste oorzaken zou zijn van het relatieve succes van de regeringspartijen, zou zeker geen gunstig advies kunnen gegeven worden over maatregelen die dit imago abrupt kunnen afbreken.

De peiling van oktober 1971 geven trouwens een beeld dat helemaal niet meer aansluit bij de evolutie die tot juli 1971 werd vastgesteld, uitzondering gemaakt voor de verdere vermindering van de PVV-PLP kiezersgroep. Hoewel het aantal kiesintenties ten gunste van de BSP-PSB vrij stabiel blijft, wordt voor de CVP/PSC een gevoelige achteruitgang ten opzichte van juli 1971 genoteerd (min 3,2 %). Deze vermindering komt niet alleen ten goede van de VU, maar vooral van het FDF/RW, dat het hoogste percentage kiesintenties krijgt dat ooit te voren werd genoteerd. Dat deze partij bij de werkelijke verkiezingen van 7 november 1971 nog meer stemmen krijgt dan voorzien zou kunnen worden toegeschreven aan de artikels van Spaak in *Le Soir*, die na de peiling zijn verschenen.

Daar er tussen de beslissing tot vervroegde kamerontbinding en de peiling van oktober 1971 zeer weinig gebeurd is op politiek vlak, kan de plotse vermeerdering van stemmen ten voordele van de federaliserende partijen ten koste van de CVP/PSC en de PVV/PLP slechts worden verklaard door twee alternatieve hypothesen, namelijk :

- de beslissing tot vervroegde kamerontbinding zelf is de verantwoordelijke faktor, ofwel
- er bestaat een latente tendens ten nadele van de traditionele partijen, die onmerkbaar blijft bij peilingen buiten de verkiezingsperiodes maar acuut wordt tijdens deze periodes.

De gegevens waarover wij beschikken en waarvan we nog eens willen herhalen dat ze uitermate beperkt zijn, schijnen eerder de eerste dan de tweede hypothese te bevestigen. Uit tabel II blijkt inderdaad dat de achteruitgang van de BSP/PSB en van de CVP/PSC, evenals de destijds volkomen onverwachte statuts quo van de PVV/PLP even goed werd voorspeld in december 1967 als door de peiling van februari 1968. Bovendien waren de werkelijke verkiezingsuitslagen van maart 1968 gunstiger voor de BSP/PSB en de CVP/PSC dan door de peilingen werd voorzien. Anderzijds moet worden toegegeven dat een groot deel van de kiezers, die lang onbeslist blijven, uiteindelijk voor de zogenaamde niet-traditionele partijen stemmen.

TABEL II

Gewogen enquêteresultaten van december 1967 en februari 1968, vergeleken met de werkelijke verkiezingsuitslagen van maart 1968

	INRA-enquête december 1967 %	INRA-enquête februari 1968 %	Werkelijke verkiezingsuitslagen maart 1968 %
CVP/PSC	28	25,0	29,6
BSP/PSB	23	23,0	26,2
PVV/PLP	19	19,5	19,4
VU	8	8,5	9,1
FDF/RW	3	5,5	5,5
KP	3	3,5	3,2
Blanco	16	15,0	7,0
Totaal	100	100,0	100,0

4. Besluiten.

1. De reeks peilingen, die in dit artikel werden belicht, heeft aangetoond dat de distributie van de partijvoorkeur in het kiezerskorps op een behoorlijke wijze kan worden geschat. Dit is slechts mogelijk als de foutenbronnen, die enquêteresultaten kunnen scheeftrekken, voldoende onder controle zijn. Hiermee wordt dan een bruikbaar instrument ter beschikking gesteld van hen die, voor het toetsten van politiek-wetenschappelijke hypothesen, over een te beperkt en gebrekkig instrumentarium beschikken.

2. De distributie van de partijvoorkeur in het Belgische kiezerskorps is zeer stabiel. Rekening houdend met de steekproefgrootte en het feit dat telkens nieuwe steekproeven worden gebruikt, zijn de verschillen tussen de hoogste en laagste percentages, behaald door een gegeven partij over een periode van drie jaar, nauwelijks significant volgens de doorgaans aangenomen statistische betrouwbaarheidsniveau's. Dat toch conclusies worden getrokken uit relatief kleine schommelingen, steunt gedeeltelijk

op de empirisch waargenomen preciesheid van de schattingen in 1965, 1968 en 1971 en gedeeltelijk op de vaststelling dat tendenzen over verschillende opeenvolgende peilingen worden bevestigd.

3. Hoewel het feitenmateriaal beperkt is, omdat het in de eerste plaats dient voor journalistieke doeleinden en niets als research-materiaal, wijst het eerder op de stabiliteit van de kiesintenties ten voordele van de twee grootste traditionele partijen, dan op een chronische afbrokkeling ervan.

Deze stabiliteit blijkt evenzeer uit de geschatte distributies van de kiesintenties zelf als uit de sociologische samenstelling van de kiezersgroepen voor de diverse partijen, die eveneens uitermate stabiel is.

4. Uit de studie van het verband tussen de antwoorden op de vraag naar de huidige partijvoorkeur en de vraag naar de partijvoorkeur bij de laatste verkiezingen, blijkt dat de interpretatie van de overgang van kiezers van de ene partij naar de andere vrijwel onmogelijk is wanneer alleen maar de verkiezingsuitstlagen als uitgangspunt kunnen worden gebruikt. Een dergelijke interpretatie leidt tot een overdreven vereenvoudigde, haast caricaturale weergave van de werkelijkheid, waarbij de dynamiek van de vorming en verandering van partijvoorkeur grotendeels verloren gaat.

5. Partijprogramma's en de « dagelijkse » politieke gebeurtenissen hebben blijkbaar zeer weinig invloed op de evolutie van de partijvoorkeur. De meerderheid van de kiezers, die verantwoordelijk zijn voor de winst- en verliessaldi van de politieke partijen, reageren minder op concrete feiten, gebeurtenissen en stellingnamen, als op globale indrukken, die slechts door een cumulatie van feiten worden gevormd. Zo wordt, op grond van de beschikbare gegevens, de hypothese geformuleerd dat de gunstige electorale positie van de regeringspartijen in juli 1971, mag worden toegeschreven aan de indruk van stabiliteit, zekerheid en vertrouwen die de regering had doen ontstaan. Dit imago kan niet worden teruggebracht tot welbepaalde prestaties, maar is wellicht het cumulatieve gevolg van een reeks gebeurtenissen. Indien deze hypothese door uitgebreider onderzoek zou worden bevestigd, dan zou hierdoor ook de manier in vraag worden gesteld waarop de meeste politici hun propaganda opvatten.

Deze laatsten hebben inderdaad de gewoonte de nadruk te leggen op zeer concrete prestaties, die tot een door de doorsnee-kiezer ongewenste graad aan detaillering worden toegelicht. Hierbij wordt dan doorgaans te weinig verband gelegd tussen de concrete prestatie en factoren als de intenties en de politieke (eventueel doctrinaire) opvattingen van hen die de prestaties hebben geleverd. Het politieke verband tussen een reeks prestaties, geleverd door een politiker of een politieke groepering moet

duidelijk zijn. Vooral de zgn. « vlottende kiezer » heeft behoefte aan een referentieraam waarbinnen een prestatie kan worden begrepen en gewaardeerd. Occasionele kleine enquêtes ter voorbereiding van de verkiezingen van 1965 hebben aangetoond dat een politieke groepering of persoon door de kiezer niet zozeer wordt geëvalueerd op hun verwezenlijkingen en hun competentie, maar vooral op de intenties die hen worden toegeschreven, hun morele kwaliteiten (eerlijkheid) en hun standvastigheid, d.w.z. de coherentie die uit hun politiek gedrag moet blijken.

6. Een coherent patroon van stellingnamen, programmapunten en gedragingen is voor een groot deel van de ontrouwe (vlottende) kiezers waarschijnlijk aantrekkelijk en doorslaggevend in de partijkeuze. De coherentie is vaak aantrekkelijker dan de inhoud, als deze laatste niet te zeer indruist tegen de normen die in onze samenleving algemeen worden aanvaard. De afwezigheid van coherentie wekt weerstanden op omdat het de kiezer belet op voorhand te zien waar een partij of politiker naar streven en het hem bijgevolg onmogelijk maakt zich « supporter » te voelen. De aanwezigheid van *incoherentie* ontnemt bovendien alle geloofwaardigheid aan de manifestaties naar buiten van de politieke partij of persoon.

7. Partijen met een duidelijk programma, dat in enkele dragende slogans kan worden samengebond, maar zonder vertegenwoordiging in een regering, kunnen uiteraard gemakkelijker een coherent stellingen- en gedragspatroon vertonen dan partijen die voortdurend bij het landsbeleid betrokken zijn. Nochtans moeten de regeringspartijen, indien de uitgangshypothese juist is, heel wat fouten begaan in hun propagandistische uitingen, in zover zij op het vlak van de *stellingen* in « zuiverheid » de drukingspartijen willen evenaren, terwijl op het vlak van de *gedragingen* blijkbaar ook andere principes (moeten) gelden, die niet naar buiten worden gevaloriseerd. Door de propagandistische woordenstrijd te aanvaarden op het terrein dat door hun tegenstanders werd gekozen, kunnen partijen die direct bij het beleid betrokken zijn niet anders dan als ongeloofwaardig, ruggegraatloos en incoherent uit de bus komen. Het incoherente ligt vooral in de afwezigheid, in de propaganda van de partijen die een regering vormen, van een verklaring voor het noodzakelijke verschil tussen het vertegenwoordigen van een kiezersgroep, wat een partij moet doen, en het voeren van een beleid over een pluralistische gemeenschap, wat een regering moet doen. Hierdoor ontstaat de absurde situatie dat een regeringspartij haar propaganda opvat in de stijl van een oppositiepartij. Voor de verbijsterde kiezertoeschouwer wordt door dezelfde groep eerst grimmig een stel eisen gesteld en vervolgens sereen onderzocht of deze al of niet zullen worden ingewilligd.

8. De resultaten van de reeks peilingen die in dit artikel werden beschreven wijzen er niettemin op dat de houding van de kiezers tegenover één van de regeringspartijen tot juli 1971 langzaam maar zeker gunstiger werd. Dit zou er op wijzen dat het ook mogelijk is voor een partij-in-de-regering een imago van coherentie op te bouwen en daardoor de sympathie van een deel van het ontrouwe kiezerspubliek te winnen. Wil men deze sympathie echter tot de datum van de verkiezingen behouden, moet ook de coherentie tot op die datum behouden blijven. Dit was bij de vorige regering blijkbaar niet het geval. Niet alleen was de beslissing de kamers te ontbinden in tegenspraak met het imago van doorzettingsvermogen, stabiliteit en succes in de ondernemingen, die de regering stilaan had opgebouwd, maar bovendien werd in de verklaring beroep gedaan op een situatie, waarvan de kiezer zich waarschijnlijk nog niet bewust was, namelijk de dreigende economische moeilijkheden. Daar de symptomen daarvan nog niet merkbaar waren door het grote publiek, dat evenmin van tevoren desomtrent enige voorbereidende informatie had gekregen, werd deze verklaring waarschijnlijk slechts ervaren als een excuus voor een « incoherent » feit : de regering had het opgegeven.

